

Research Paper

The effect of corporate governance structure on social responsibility disclosure dimensions

Vahid Oskou^{1,*} , Reza Daghani², Majid Moradi³

¹Assistant Professor of Accounting, Gonbad kavous University, Faculty of Humanities and Sports Sciences, Department of Administrative and Economic Sciences, Gonbad kavous, Iran | vahidoskou@gonbad.ac.ir

²PhD of Accounting, Faculty of Management, Tarbiat Modares University and Member of the Board of Directors of the IAEE | r.daghani@iaee.org.ir

³Assistant Professor of Accounting, Islamic Azad University, Saveh Branch, Iran waw1511@yahoo.com

Received: 2024/09/06

Revised: 2024/10/27

Accepted: 2024/11/10

Abstract

Corporate social responsibility (CSR) disclosures not only influence a company's performance, but also indicate the level of trust in the company by a wide range of stakeholders. In this context. The purpose of this study is to test the relationship between corporate governance structures in corporate social responsibility disclosure in the Iranian capital market. Therefore, using 126 listed firms from 2017 to 2021 and applying structural equation modeling and multiple regression models in three levels of CSR disclosure, the results showed that auditor size has a positive impact on corporate social responsibility disclosure, especially on disclosure of environmental aspects. Board size also had a significant impact on corporate social responsibility disclosures, especially the disclosure of environmental and social disclosure aspects. Furthermore, there is no evidence regarding the impact of the presence of women and the proportion of non-executive directors in board composition on the level of corporate social responsibility disclosure.

Keywords: social responsibility disclosure, Auditor's size, Size of board of directors, Women on the board of directors, Non-executive director.

Corresponding author. vahidoskou@gonbad.ac.ir

2717-3135 ©Author(s)

This is an open access article under the CC BY-NC-ND license.

(<http://creativecommons.org/licenses/by-nc-nd/4.0/>).

 <https://doi.org/10.22034/psab.2025.209553>

مقاله پژوهشی

ابعاد افشاء مسئولیت اجتماعی و تأثیر ساختار حاکمیت شرکتی بر آن

وحید اسکو^۱، رضا داغانی^۲، مجید مرادی^۳

^۱استادیار حسابداری دانشگاه گنبدکاووس، دانشکده علوم انسانی و علوم ورزشی، گروه علوم اداری و اقتصاد،

گنبدکاووس، ایران | vahidoskou@gonbad.ac.ir

^۲دکتری حسابداری، دانشکده مدیریت، دانشگاه تربیت مدرس و عضو هیئت‌مدیره انجمن اقتصادآموزشی ایران

r.daghani@iaee.org.ir

^۳استادیار گروه حسابداری، دانشگاه آزاد اسلامی واحد ساوه، ایران

waw1511@yahoo.com

تاریخ دریافت: ۱۴۰۳/۰۶/۱۶ تاریخ بازنگری: ۱۴۰۳/۰۸/۰۶ تاریخ پذیرش: ۱۴۰۳/۰۸/۲۰

چکیده

افشاء مسئولیت اجتماعی شرکتی علاوه بر آنکه بر عملکرد شرکت تأثیرگذار است، نشان‌دهنده میزان اعتماد طیف وسیعی از ذینفعان بر شرکت است. هدف این مطالعه تأثیر ساختار حاکمیت شرکتی (هیئت‌مدیره و حسابرس) بر سه سطح افشای مسئولیت‌پذیری اجتماعی شرکت‌ها در بازار سرمایه ایران است. به همین منظور داده‌های ۱۲۶ شرکت طی سال‌های ۱۳۹۶ الی ۱۴۰۰ با به‌کارگیری مدل‌یابی معادلات ساختاری برای بررسی سطوح افشاء و الگوی رگرسیون چندگانه در سه سطح افشای مسئولیت اجتماعی مورد آزمون قرار گرفته است. نتایج پژوهش نشان داد که اندازه حسابرس به طور مثبت بر افشاء مسئولیت‌پذیری اجتماعی شرکت و به‌صورت دقیق‌تر بر بعد محیطی آن تأثیرگذار است. همچنین اندازه هیئت‌مدیره به طور مثبت بر افشاء مسئولیت‌پذیری اجتماعی شرکتی و به‌صورت دقیق‌تر بر ابعاد افشاء محیطی و افشاء اجتماعی آن اثر معناداری داشته است. همچنین شواهدی از تأثیر حضور زن‌ها و درصد مدیران غیرموظف در ساختار هیئت‌مدیره، بر میزان افشاء مسئولیت‌پذیری اجتماعی شرکتی مشاهده نشده است.

واژگان کلیدی: میزان افشاء مسئولیت‌پذیری اجتماعی، اندازه حسابرس، اندازه هیئت‌مدیره، حضور زنان در هیئت‌مدیره، درصد مدیران غیرموظف.

* نویسنده مسئول. vahidoskou@gonbad.ac.ir

۳۱۳۵-۲۷۱۷ © نویسندگان

این یک مقاله با دسترسی آزاد تحت مجوز CC BY-NC-ND است.

(<http://creativecommons.org/licenses/by-nc-nd/4.0/>).

 <https://doi.org/10.22034/psab.2025.209553>

۱. مقدمه

در دهه‌های اخیر با افزایش نظارت عمومی، شرکت‌ها توجه بیشتری به افشاء مسئولیت‌پذیری اجتماعی خود دارند زیرا ذینفعان نه تنها به بعد مالی بلکه به بعد غیرمالی شرکت نیز گرایش زیادی پیدا کرده‌اند (دمیتریف و همکاران ۲۰۲۱؛ زید و همکاران، ۲۰۲۰). بارنیا و روبین (۲۰۱۰) معتقدند در دهه اخیر، فعالیت‌های مسئولیت‌پذیری اجتماعی شرکت‌ها و منابع تخصیص یافته به این فعالیت‌ها به طور قابل‌توجهی افزایش یافته است. با این حال، این فعالیت‌های اجتماعی پتانسیل ایجاد تضاد منافع بین سهامداران مختلف را دارند به طور خاص، این تضاد بالقوه ممکن است در میان سهامداران کنترل‌کننده ایجاد شود که بر رفتار شرکت‌ها در مورد سرمایه‌گذاری‌های اجتماعی تأثیر می‌گذارد (بارنیا و روبین، ۲۰۱۰). در همین راستا گلو و همکاران (۲۰۲۰) بیان نمودند شرکت‌ها برای افزایش اعتبار و نیز نشان دادن میزان تعهد به مسئولیت‌پذیری اجتماعی تلاش‌های فراوانی انجام می‌دهند و در ضمن دامنه فعالیت‌های مسئولیت‌پذیری اجتماعی در مقایسه در هر صنعت و حتی هر شرکت متفاوت است. در پژوهش عبدلی (۲۰۱۷)، مک‌گینس و همکاران (۲۰۱۸) نیز اشاره شده است رفتار شرکت‌ها در قبال مسائل اجتماعی و زیست‌محیطی چند بعدی است و تحت تأثیر سایر ویژگی‌های خاص شرکت و کشور محل فعالیت آن قرار دارد. مطالعات گذشته هنوز نقش کاهنده سازوکارهای احتمالی دیگر، به‌ویژه ابعاد مختلف راهبری شرکتی، در این رابطه را بررسی نکرده‌اند (عبدلی، ۲۰۱۷؛ مک‌گینس، ۲۰۱۸). اگر به تعریف حاکمیت شرکتی برگردیم شامل خط‌مشی‌ها و روش‌هایی است که شیوه مدیریت و نظارت هیئت‌مدیره بر عملیات واحد تجاری خود را بیان می‌کند. شایان ذکر است این مهم مطرح شده است الگو و ساختار واحدی از حاکمیت شرکتی که در همه کشورها قابلیت پیاده‌سازی و اجرا داشته باشد، وجود ندارد (سازمان توسعه و همکاری اقتصادی، ۲۰۱۵؛ باباجانی و همکاران، ۱۳۹۹). مطالعات گذشته، تأکید بر تقویت ساختار راهبری به‌عنوان یکی از ابعاد بااهمیت مسئولیت اجتماعی به همراه سرمایه انسانی، محیط درونی و دیدگاه‌های ذینفعان واحد تجاری دارند (موتاکین و سابرامانیا، ۲۰۱۵). در این راستا، آن‌ها مسئولیت اجتماعی شرکت را به‌عنوان مسئولیت هیئت‌مدیره می‌دانند که نقش مهمی در نظارت و مدیریت امور شرکت دارد (نگوین و همکاران، ۲۰۲۱). با این وجود، کارایی این نقش تا حد زیادی تحت تأثیر ساختار هیئت‌مدیره است. وظیفه اصلی هیئت‌مدیره در راستای گزارشگری مسئولیت اجتماعی این است که صاحبان سرمایه شرکت را قانع سازند که همکاری آن‌ها در حوزه مسئولیت اجتماعی برای آن‌ها مفید و سودمند است. از سوی دیگر حساب‌رسان هم به مشتریان خود پیشنهاد می‌نمایند که اطلاعات اجتماعی و زیست‌محیطی را به ذینفعان صورت‌های مالی شرکت‌ها برای اخذ تصمیمات مؤثر ارائه نمایند (نوردگرن و وانگ، ۲۰۱۲).

در همین راستا، پژوهش‌ها در سایر کشورها از جمله خیرالدین و همکاران (۲۰۲۰)، خان و همکاران (۲۰۲۱)، موتاکین و سویرامانیا (۲۰۱۵)، نوودی و نوودی (۲۰۲۱)، سیرا و همکاران (۲۰۱۳) و محمودی و همکاران

(۱۳۹۹) به بررسی رابطه ساختار هیئت‌مدیره و کیفیت حسابرسی با مسئولیت‌پذیری اجتماعی شرکت‌ها پرداخته‌اند و به یافته‌های متناقضی دست یافته‌اند. برای نمونه خیرالدین و همکاران (۲۰۲۰) دریافتند که بین اندازه هیئت‌مدیره و مسئولیت‌پذیری اجتماعی شرکت رابطه منفی وجود دارد. این در حالی است که خان و همکاران (۲۰۲۱) معتقدند که اندازه بیشتر هیئت‌مدیره باعث بهبود مسئولیت‌پذیری اجتماعی شرکتی می‌شود و یک رابطه مثبت بین آن‌ها برقرار است. در رابطه با حضور زنان در هیئت‌مدیره اکثر پژوهشگران (آرارات و همکاران، ۲۰۲۰؛ وانگ و همکاران، ۲۰۲۰؛ فنگ و همکاران، ۲۰۲۰) به ارتباط مثبت بین حضور آنان در هیئت‌مدیره و مسئولیت‌پذیری اجتماعی شرکت پی بردند. در مقابل موتاکین و سویرامانیام (۲۰۱۵) دریافتند که مدیران زن از تجربه و تخصص کافی برای بهبود شیوه‌های افشای مسئولیت اجتماعی برخوردار نیستند. الجنادی، رحمان و عمر (۲۰۱۳) بیان نمودند که مؤسسات بزرگ حسابرسی باعث بهبود سطح افشای داوطلبانه اطلاعات در شرکت‌های فرانسه و عربستان سعودی شده‌اند. بر طبق مطالعه آکرز (۲۰۰۹)، هر چه اندازه شرکت‌های حسابرسی بزرگ‌تر باشد تضمین مسئولیت‌پذیری اجتماعی شرکت‌ها بیشتر می‌شود. سیرا و همکاران (۲۰۱۳) معتقدند هر چه اندازه مؤسسات حسابرسی بزرگ‌تر باشد صاحبکار به افشای داوطلبانه اطلاعات مسئولیت‌پذیری اجتماعی ترغیب می‌گردد. درحالی‌که نتیجه پژوهش نصر (۱۴۰۱) نشان می‌دهد که بین اندازه حسابرسی و افشای داوطلبانه مسئولیت‌های اجتماعی رابطه‌ای وجود ندارد. در مورد ساختار هیئت‌مدیره، پژوهش رحمان خان و بدرالمتکین (۲۰۱۲)، بهار مقدم و همکاران (۱۳۹۲) نشان‌دهنده رابطه مثبت بین مدیران غیرموظف و افشای مسئولیت اجتماعی شرکتی است. از سوی دیگر برزگر (۱۳۹۳) به این نتیجه رسید استقلال و اندازه هیئت‌مدیره بر میزان و سطح افشای مسئولیت اجتماعی شرکت‌ها اثر معناداری دارد. در مقابل، نسبت مدیران غیرموظف در هیئت‌مدیره بر سطح افشای مسئولیت اجتماعی شرکت‌های پذیرفته شده در بورس اوراق بهادار تهران تأثیر معناداری نداشته است؛ بنابراین باتوجه به نتایج متناقض، بررسی ارتباط بین ساختار حاکمیت شرکتی و مسئولیت اجتماعی نیازمند بررسی بیشتری توسط پژوهشگران است.

بازنگری در مطالب فوق نشان می‌دهد ساختار حاکمیتی شرکت‌ها از جمله عوامل اساسی تعیین‌کننده سرمایه‌گذاری اجتماعی شرکت‌ها در نظر گرفته می‌شود. در ادبیات گذشته مشخص شده است ساختار هیئت‌مدیره و کیفیت حسابرسی بر عملکرد مکانیسم‌های حاکمیت شرکتی، مسئولیت‌پذیری اجتماعی شرکتی و استدلال تفاوت در رفتار شرکت‌ها تأثیر می‌گذارد (اویار و همکاران ۲۰۲۱؛ هیونو همکاران، ۲۰۱۶). همان‌طور که مشاهده گردید مطالعات گذشته نشان می‌دهد که وضعیت نظارتی‌های برون‌سازمانی، بر افشاء مسائل اجتماعی شرکت مؤثر است (ریس و رودیونوا ۲۰۱۴)، مک گینس و همکاران (۲۰۱۸)، اسکو و همکاران (۱۴۰۰)، اویار و همکاران (۲۰۲۱)، دیوکات و همکاران (۲۰۲۲). بااین‌حال، شرکت‌ها در روند عملیات خود متحمل هزینه‌ها و خطرات نسبتاً بالایی در تخصیص منابع به سرمایه‌گذاری‌های اجتماعی

می‌شوند؛ بنابراین، آنها به احتمال زیاد برای محدود کردن سرمایه‌گذاری‌های در این زمینه به دلیل حداکثر کردن منافع خود ممکن است دیدگاه محافظه‌کارانه را بپذیرند و سرمایه‌گذاری در چنین فعالیت‌هایی را محدود کنند (ریس و رودیونوا، ۲۰۱۳).

بر همین اساس با توجه به مبانی نظری موجود پژوهش حاضر درصدد است تا به تبیین و بررسی ارتباط میان ساختار حاکمیتی شرکت با میزان و سطوح افشاء مسئولیت‌پذیری اجتماعی شرکتی بپردازد. لذا در ادامه، پس از ارائه مبانی نظری، فرضیه‌ها و پیشینه پژوهش‌های انجام‌شده و روش‌شناسی پژوهش مطرح شده است و در بخش بعدی نتایج پژوهش که شامل توصیف و نتیجه اطلاعات آماری به‌دست‌آمده مورد بحث قرار می‌گیرد و پیشنهادها ارائه می‌شود.

۲. ادبیات و فرضیه‌های پژوهش

از جمله تئوری‌های که به توجیه رفتار مدیریت در ارائه گزارش‌های مسئولیت اجتماعی می‌پردازد، تئوری حل تعارض است. در این تئوری این موضوع مورد بحث است، طرفین ذینفع به دنبال کاهش در شدت تضادها هستند که ممکن است شامل مدیریت تعارض باشد که در هر دو طرف ذینفع به درگیری ادامه می‌دهند؛ اما تاکتیک‌های کمتر افراطی را اتخاذ می‌کنند؛ به‌طوری‌که، با ارائه اطلاعات به یکدیگر، بر سر مسائل به توافق می‌رسند و درگیری متوقف شود یا به حذف علل زمینه‌ای تعارض منجر شود. تئوری حل تعارض توضیح می‌دهد که فعالیت‌های مسئولیت اجتماعی بالا می‌تواند با کاهش تضاد منافع بین مدیران و سهامداران، بهبود شهرت و سودآوری، به افزایش ارزش شرکت منجر شود (کپولیو و سادو، ۲۰۱۶؛ بوچانان و همکاران، ۲۰۰۸؛ مصطفایی و همکاران، ۱۴۰۰).

۱،۲. اندازه هیئت‌مدیره و افشاء مسئولیت اجتماعی

کوردووا و همکاران (۲۰۲۱) معتقدند اندازه هیئت‌مدیره یک مکانیسم تأثیرگذار داخلی راهبری شرکتی بر عملکرد مسئولیت‌پذیری اجتماعی شرکت است. پژوهش‌های انجام شده تا حد بسیاری ارتباط بین اندازه هیئت‌مدیره و مسئولیت‌پذیری مدیریت در قبال اجتماع و نیز نسل‌های مختلف را مورد بررسی قرار داده‌اند، اما با این وجود نتایج متناقضی در این ارتباط وجود دارد. از دیدگاه تئوری ذی‌نفعان، برخی پژوهش‌های تجربی مانند آل فدل (۲۰۲۰) بیان کردند که اندازه هیئت‌مدیره به‌عنوان یکی از سازوکارها و مؤلفه‌های راهبری که برای حفاظت و ارتقای منافع سهامداران و سایر ذی‌نفعان استفاده می‌شود با مسئولیت‌پذیری اجتماعی واحد تجاری رابطه دارد. آن‌ها معتقدند که هیئت‌مدیره‌های بزرگ‌تر دارای دانش، مهارت و تجربه‌های متنوعی هستند که توانایی هیئت‌مدیره را برای نظارت و کنترل اقدامات فرصت‌طلبانه مدیریتی و عملکرد مربوط به مسئولیت اجتماعی شرکت را بهبود می‌بخشد. زنگ (۲۰۲۰) هم بیان می‌کند شرکت‌هایی با اندازه هیئت‌مدیره بزرگ ظاهراً تمایل زیادی به بهبود افشای مسئولیت‌پذیری اجتماعی دارند.

سایر پژوهش‌ها حاکی از آن است که اندازه هیئت‌مدیره با مسئولیت اجتماعی شرکت ارتباطی ندارد؛ بنابراین، بر اساس مفهوم نظریه ذی‌نفعان می‌توان اظهار داشت که بین اندازه و ساختار هیئت‌مدیره و مسئولیت شرکت در اجتماع ارتباط معناداری وجود دارد. اخیراً، نگوین و همکاران (۲۰۲۱) شواهدی را ارائه کردند که بر اساس آن شرکت‌هایی با اندازه هیئت‌مدیره بزرگ‌تر تمایل بیشتری به افشای مسئولیت اجتماعی دارند؛ بنابراین بر پایه استدلال‌های فوق فرضیه پژوهش به شرح زیر ارائه شده است:

فرضیه اول پژوهش: اندازه هیئت‌مدیره بر میزان افشاء مسئولیت اجتماعی شرکت تأثیر معناداری دارد.

۲.۲. تنوع جنسیتی هیئت‌مدیره و افشاء مسئولیت اجتماعی

مطالعات گذشته نشان داده است که زنان در تصمیم‌گیری‌های مالی ریسک‌پذیری کمتری داشته و در تصمیم‌های مالی محافظه‌کاری بیشتری نسبت به مردان دارند. البته حضور زنان در هیئت‌مدیره فضای همگن در هیئت‌مدیره را بر هم می‌زند و این ناهمگونی می‌تواند دیدگاه‌های متنوع را به همراه داشته باشد که در نتیجه راهکارهای مناسب در مورد چالش‌های به وجود آمده ارائه می‌شود (بکمن و منخوف، ۲۰۰۸). مک‌گینس و همکاران (۲۰۱۷) معتقدند وجود زنان در هیئت‌مدیره امکان دارد به نظارت با دقت بیشتر در شرکت منجر گردد. همچنین شواهدی ارائه شده که زنان نسبت به مردان دارای نظارت بهتری هستند (چن و همکاران، ۲۰۱۶). البته در چند پژوهش به این موضوع اشاره شده است که مدیران زن تمایل بیشتر به حضور و فعالیت در کمیته‌های حسابرسی و نظارتی دارند. از نظر محققان با حضور زنان در هیئت‌مدیره، تغییر مدیرعامل وابستگی زیادی به عملکرد شرکت خواهد داشت (آدامز و فریرا، ۲۰۰۹). در مقابل موتاکین و سوبرامانیام (۲۰۱۵) دریافتند که مدیران زن از تجربه و تخصص کافی برای بهبود شیوه‌های افشای مسئولیت اجتماعی برخوردار نیستند. به‌طور کلی تنوع جنسیتی توسط نظریه نمایندگی مهم تلقی می‌شود و هیئت‌مدیره را از تسلط یک ذهن در تصمیم‌گیری و هوش جمعی جدا می‌کند (پوچتا - مارتینز و همکاران، ۲۰۱۸)؛ بنابراین بر پایه استدلال‌های فوق فرضیه پژوهش به شرح زیر است:

فرضیه دوم پژوهش: حضور زنان در هیئت‌مدیره بر میزان افشاء مسئولیت اجتماعی شرکت تأثیر معناداری دارد.

۳.۲. درصد اعضاء غیرموظف هیئت‌مدیره و افشاء مسئولیت اجتماعی

در گزارش کدبری پیشنهاد شده که میان اعضای هیئت‌مدیره یک نوع توازن قدرت ایجاد شود تا هیچ فردی توانایی کنترل بی‌قید در فرایند تصمیم‌گیری در شرکت را نداشته باشد. در شرکت‌های که مدیران موظف و غیرموظف وجود دارد به احتمال فراوان نظارت تأثیرگذارتری بر مدیریت شرکت اعمال می‌نماید. یکی از موارد آن است مدیران غیرموظف با تمرکز بر افشای اختیاری، احتمال وقوع رفتار فرصت‌طلبانه را در شرکت محدود می‌کنند. اگر مدیران غیرموظف به ارزش‌های اجتماعی یا کسب مشروعیت شرکت در جامعه تمایل داشته باشند، شرکت‌ها را به افشای اطلاعات بیشتری برای سرمایه‌گذاری تشویق می‌کنند

(انگ و مک، ۲۰۰۳؛ ساماها و همکاران، ۲۰۱۲). این نتایج نشان می‌دهد شرکت‌ها اطلاعات راهبری شرکتی را به دلیل کاهش عدم تقارن اطلاعاتی و هزینه‌های نمایندگی شرکت‌ها افشاء می‌نمایند. همچنین بر مبنای دیدگاه نمایندگی، حضور مدیران غیراجرایی در هیئت‌مدیره شرکت باتوجه‌به عملکرد نظارتی که از خود نشان می‌دهند باعث کاهش تضاد منافع بین سهامداران و مدیران شرکت می‌گردند. لازم به ذکر است که این کاهش تضاد همراه با افزایش شفافیت اطلاعات واحد تجاری به‌ویژه افزایش افشاء مسئولیت‌پذیری اجتماعی می‌باشد؛ بنابراین بر پایه استدلال‌های فوق فرضیه پژوهش به شرح زیر ارائه می‌شود:

فرضیه سوم پژوهش: درصد اعضا غیرموظف بر میزان افشاء مسئولیت اجتماعی شرکت تأثیر معناداری دارد.

۴.۲. اندازه حسابرسی و افشاء مسئولیت اجتماعی

ویژگی‌های کیفیت حسابرسی از جمله عواملی هستند که می‌توانند بر سطح افشای اطلاعات در واحدهای تجاری تأثیرگذار باشند. لی و همکاران (۲۰۰۶) معتقدند که کیفیت اطلاعات صورت‌های مالی از یک سو تحت تأثیر اطلاعات ارائه شده توسط مدیریت واحد تجاری و از طرف دیگر تحت فرایند حسابرسی می‌باشد. به همین دلیل اذعان می‌گردد که محتوای صورت‌های مالی فقط توسط حسابرسان شرکت‌ها مورد رسیدگی قرار نمی‌گیرد، بلکه تحت تأثیر حسابرسان نیز قرار می‌گیرند. علاوه بر این، آشباگ و وارفیلد (۲۰۰۳) بیان می‌دارند که یکی از ابزارهای بااهمیت برای پوشش شفافیت گزارشگری مالی، کیفیت حسابرسی می‌باشد. برخی پژوهش‌های گذشته مانند چالمرز و گادفری (۲۰۰۴)، مارتیز و همکاران (۲۰۱۶) بیان می‌کنند که بالا بودن کیفیت حسابرسی، به ارتقاء افشای داوطلبانه در صورت‌های مالی سالانه یاری می‌رساند. احمدی و بوری (۲۰۱۷) معتقدند که کیفیت بالای حسابرسی، یکی از مکانیزم‌های بااهمیت اعتباربخشی صورت‌های مالی می‌باشد. دی آنجلو (۱۹۸۱) و کلین و لقلر (۱۹۸۱) بیان می‌کنند اندازه حسابرس و اعتبار حسابرس دو خصوصیت بسیار بااهمیت یک شرکت حسابرسی هستند که به طور عمده بر کیفیت حسابرسی تأثیر می‌گذارد. پژوهش چالمرز و گادفری (۲۰۰۴) بیان می‌دارند که هرچه اندازه حسابرس بزرگ باشد کیفیت سود واحد تجاری صاحبکار بهبود می‌یابد. همچنین والاس و همکاران (۱۹۹۴) معتقد است واحدهای تجاری که از سوی حسابرسان بزرگ مورد بررسی قرار می‌گیرند، اطلاعات کامل‌تری را در صورت‌های مالی سالیانه خود افشاء می‌نمایند. اسکو و همکاران (۱۴۰۰) مشخص کردند که مسئولیت‌های اجتماعی شرکتی بر ارتباط بین نسبت بدهی‌های کوتاه‌مدت و عملکرد مالی تأثیرگذار است.

پیسانی و همکاران (۲۰۱۷) معتقدند مهم‌ترین تئوری برای بررسی ارتباط بین اندازه حسابرسی و افشاء مسئولیت اجتماعی شرکتی، تئوری نمایندگی می‌باشد. این تئوری بیان می‌کند که تضاد منافع بین کارگزار و کارگزار منجر به ایجاد عدم تقارن اطلاعاتی بین آن‌ها می‌گردد. در این راستا سهامداران برای از بین

بردن و یا کاهش عدم تقارن و نظارت بر فعالیت‌های مسئولیت‌پذیری شرکتی از مکانیسم‌های کنترلی مختلفی برای نظارت بر مدیران استفاده می‌نمایند تا از طریق این مکانیسم‌ها بتوانند شفافیت واحدهای تجاری را افزایش دهند (راولیچ و یارنولد، ۲۰۱۵). یکی از ابزارهای کنترلی برای افشای مسئولیت اجتماعی شرکت نیز کیفیت حسابرسی می‌باشد که در این پژوهش برای سنجش آن از اندازه حسابرس استفاده شده است؛ بنابراین بر پایه استدلال‌های فوق فرضیه پژوهش به شرح زیر تدوین شده است:

فرضیه چهارم پژوهش: اندازه حسابرس بر میزان افشاء مسئولیت اجتماعی شرکت تأثیر معناداری دارد.

۳. پیشینه پژوهش

موضوع گرمایش زمین با گذشت زمان بیشتر مطرح می‌شود و ذینفعان با دیدگاه‌های مختلف را بر آن داشته تا برای مقابله با آن اقدام کنند و از مدیران شرکت‌ها و ساختار حاکمیتی آن در این خصوص درخواست پاسخگویی دارند. در این راستا محققان گذشته به بررسی ابعاد مختلف ساختار حاکمیتی شرکتی بر مسئولیت اجتماعی در شرکت‌ها پرداختند. به طور مثال جاوید و همکاران (۲۰۲۲) به بررسی این موضوع پرداختند که نقش کمیته‌های هیئت‌مدیره برای مسئولیت اجتماعی شرکت چیست؟ و اثر تعدیل‌کننده تنوع جنسیتی و تمرکز مالکیت بر این ارتباط را مورد بررسی قرار دادند. در این زمینه، ابتدا این مطالعه بر بررسی نقش کمیته پایداری هیئت‌مدیره برای مسئولیت اجتماعی شرکت متمرکز است. دوم، این مطالعه اهمیت تنوع جنسیتی برای مسئولیت اجتماعی شرکتی را به عنوان یک عامل تعدیل‌کننده بین کمیته پایداری هیئت‌مدیره و مسئولیت اجتماعی در نظر می‌گیرد. سوم، این مطالعه اهمیت تمرکز مالکیت را برای بهبود مسئولیت اجتماعی شرکت بررسی می‌کند. این مطالعه از داده‌های تابلویی ۲۹۷ شرکت تولیدی چینی (۲۹۷۰ مشاهده) برای دوره ۲۰۱۰-۲۰۱۹ استفاده می‌کند و از مدل‌های مختلف رگرسیون پانل پویا و تست استحکام استفاده می‌کند. این مطالعه به این نتیجه می‌رسد: اول اینکه کمیته پایداری هیئت‌مدیره برای ارتقای مسئولیت اجتماعی شرکت‌ها اهمیت دارد. دوم، تنوع جنسیتی به بهبود مسئولیت اجتماعی شرکت کمک می‌کند. سوم، تنوع جنسیتی به تقویت پیوند بین کمیته پایداری هیئت‌مدیره و مسئولیت اجتماعی شرکت کمک می‌کند. چهارم، تمرکز مالکیت بر مسئولیت اجتماعی شرکت تأثیر مثبت می‌گذارد. پنجم، تمرکز مالکیت برای کمیته پایداری هیئت‌مدیره و مسئولیت اجتماعی شرکت مفید است. این یافته‌ها با ارائه راهنمایی به سیاست‌گذاران و سازمان‌های نظارتی برای دستیابی به توسعه پایدار به ادبیات کمک می‌کند.

ما (۲۰۲۳) در گزارش مسئولیت اجتماعی شرکت در شرکت‌های خانوادگی در چین متوجه شد که در مقایسه با شرکت‌های غیرخانوادگی، مالکان خانوادگی به طور سیستمی توسعه فعالیت‌های مسئولیت اجتماعی را هدایت می‌کند. شرکت‌های خانوادگی نیز احتمالاً دستورالعمل‌هایی را اتخاذ و اطلاعات قابل توجهی در مورد عملکرد مسئولیت اجتماعی خود افشاء می‌کنند.

در بررسی کمک‌های مالی و سیاسی، تنوع جنسیتی هیئت‌مدیره و مسئولیت اجتماعی شرکت در استرالیا موتاकिन و همکاران (۲۰۲۲)، یک ارتباط منفی بین کمک‌های مالی سیاسی و کیفیت افشای مسئولیت اجتماعی را گزارش دادند. علاوه بر این، تنوع جنسیتی هیئت‌مدیره به عنوان تعدیل‌کننده عمل می‌کند و ارتباط منفی بین کمک‌های مالی سیاسی و افشای مسئولیت اجتماعی را کاهش می‌دهد. همچنین درمی‌یابند که به بیش از یک مدیر زن نیاز دارد تا ارتباط بین کمک‌های مالی سیاسی شرکت‌ها و افشای مسئولیت اجتماعی را تعدیل کند. سایر نتایج نشان داده است که نسبت مدیران زن تأثیر ناچیزی بر این ارتباط دارد.

هالاک و همکاران (۲۰۲۱) در بررسی ارتباط تمرکز مالکیت و مسئولیت‌پذیری اجتماعی با در نظر گرفتن نقش تنوع جنسیتی هیئت‌مدیره پرداختند. با استفاده از نمونه‌ای از ۲۶۰۲۹ مشاهدات سالانه شرکت در دوره ۲۰۱۷-۲۰۰۲ از ۴۴۷۹ شرکت و ۴۴ کشور، مشخص کردند که تنوع جنسیتی بر ارتباط دو مؤلفه فوق تأثیر منفی است. اثر تنوع جنسیتی کاهش ۱۰/۶۵ درصدی در تأثیر تمرکز مالکیت بر مسئولیت اجتماعی را به همراه دارد.

یارام و آدایا (۲۰۲۱) به این نتیجه رسیدند که ارتباط معناداری بین تنوع جنسیتی و مسئولیت اجتماعی وجود نداشته است. اما شرکت‌هایی که تعادل جنسیتی در هیئت‌مدیره، فعالیت‌های مثبت‌تری از مسئولیت اجتماعی را ارائه داده‌اند.

گیلان و همکاران (۲۰۲۱) به این مهم دست یافته‌اند فعالیت‌های راهبری و مسئولیت اجتماعی شرکت به وضعیت بازار، ویژگی‌های مدیریتی و مالکیت آن مرتبط است.

کاراواتیس و همکاران (۲۰۲۱) در خصوص هزینه تأمین مالی شرکت به این نتیجه رسیدند که شرکت‌هایی که مدیریت و هیئت‌مدیره زن دارند، از هزینه تسهیلات کمتری برخوردارند.

آارات و همکاران (۲۰۲۰) دریافتند نقش فعال مدیران و هیئت‌مدیره مستقل زن در کمیته‌های هیئت‌مدیره موجب افزایش ارزش شرکت می‌شود. حضور مدیران زن، که اعضای خانواده کنترل‌کننده هستند، با ارزش شرکت بالاتری همراه است.

در پژوهش برهان و همکاران (۲۰۲۰) عنوان می‌شود وجود مدیران زن در هیئت‌مدیره موجب افزایش حق الزحمه حسابرسی به دلیل درخواست حسابرسی با کیفیت‌تر و زمان گذاشتن بیشتر تیم حسابرسی می‌شود.

وانگ و همکاران (۲۰۲۰) در چین به این نتیجه دست یافتند که تنوع جنسیتی و بیشتر شدن زنان یا اختیار بیشتر در هیئت‌مدیره مسئولیت اجتماعی و زیست‌محیطی شرکت را بهبود می‌دهد.

در ایالات متحده فنگ و همکاران (۲۰۲۰) به این امر دست یافتند که تنوع جنسیتی بر امتیازهای کسب شده در خصوص مسئولیت اجتماعی تأثیرگذار است.

نگوین و همکاران (۲۰۲۰) مشخص کردند که مسئولیت اجتماعی موجب افزایش سررسید بدهی شده و این موضوع در صنعت معدن و شرکت‌هایی با سطح عدم تقارن اطلاعاتی بالاتر بیشتر است. بوبیکر و همکاران (۲۰۲۰) دریافتند شرکت‌ها با سطح بدهی بیشتر، تمایل به پاسخگویی به درخواست خواسته‌های ذینفعان و افشاء زیست‌محیطی بیشتری دارند. اولاً و همکاران (۲۰۱۹) با پژوهش در مورد ۲۷۷ شرکت بیمه در بنگلادش، به ارتباط مثبت بین ساختار مدیریتی و نهادهای با مسئولیت اجتماعی دست یافتند. در اندونزی سانگ و همکاران (۲۰۱۵)، نشان دادند که شرکت‌ها در این کشور، قبل از افزایش تقاضا برای گزارشگری مسئولیت اجتماعی، آگاهی داشته و اطلاعات موردنیاز را به ذینفعان ارائه می‌دهند. در مصر رازک (۲۰۱۴)، نشان داد که مکانیزم‌های حاکمیت شرکتی (کیفیت حسابرسی داخلی، کمیته حسابرسی، ساختار هیئت‌مدیره و در نهایت ساختار مالکیت) بر افشای مسئولیت اجتماعی شرکت‌ها تأثیرگذار است. در مالزی ارشد و رازک (۲۰۱۱)، به این نتیجه رسیدند که فعالیت‌های مسئولیت اجتماعی و افشاء می‌تواند منجر به عملکرد مالی قوی شرکت شود.

۱.۳. مروری بر مطالعات انجام شده در داخل ایران

نتایج در پژوهش‌های ایران متنوع بوده است برخی اثر مؤلفه‌های حاکمیت شرکتی بر مسئولیت اجتماعی را مثبت و برخی دیگر نیز آن را بی‌اثر دانستند. به طور مثال پارسا و کنعانی (۱۴۰۱) تنوع جنسیتی در هیئت‌مدیره بر مسئولیت اجتماعی شرکت را بی‌تأثیر می‌دانند. حیدریان و مرادخانی ملال (۱۴۰۰) نتیجه‌ای در خصوص رابطه بین تمرکز مالکیت، مالکیت نهادی و دولتی و حتی استقلال هیئت‌مدیره بر مسئولیت اجتماعی پیدا نکرده است، اما بین اندازه هیئت‌مدیره و دوگانگی وظیفه مدیرعامل با افشاء مسئولیت اجتماعی ارتباط معناداری را مشاهده کرده است. در مورد عملکرد شرکت و مسئولیت اجتماعی، امیر حسینی و قبادی (۱۳۹۵) به این رسیدند که عملکرد مالی بر رابطه بین مسئولیت اجتماعی و مالکیت نهادی تأثیرگذار است. برزگر و همکاران (۱۳۹۵) نشان داده است که نوع مالکیت بر مسئولیت‌های اجتماعی شرکتی ارتباط مثبتی دارد ولی بین تمرکز مالکیت با مسئولیت‌های اجتماعی شرکتی رابطه معناداری وجود نداشته است. در مورد زنان در هیئت‌مدیره، حسینی معصوم و تقوی مقدم (۱۴۰۰) نتایج متفاوتی را گزارش کرده است. از یک سو بین حضور زنان در هیئت‌مدیره با مدیریت سود و همچنین بین مسئولیت اجتماعی و مدیریت سود رابطه منفی و معناداری پیدا شده است و از سوی دیگر حضور زنان در هیئت‌مدیره بر رابطه مسئولیت اجتماعی و مدیریت سود اثر معناداری نداشته است.

مام صالحی و اسکندری (۱۳۹۸) در مورد تنوع جنسی اعضای هیئت‌مدیره و گزارشگری مسئولیت‌پذیری اجتماعی شرکت‌ها، تنوع جنسیتی ارزش شرکت را افزایش داده و همچنین منجر به افزایش ارتباط ارزشی گزارشگری مسئولیت‌پذیری اجتماعی را در پی دارد. عبدی و همکاران (۱۳۹۸) در مورد حضور زنان در کمیته حسابرسی، هیئت‌مدیره و مدیر مالی و به این دست یافتند که تأثیر مثبت و معناداری بر مسئولیت‌پذیری اجتماعی شرکت‌ها دارد.

۴. روش پژوهش

در مورد جامعه مورد مطالعه و نمونه مورد استفاده برای آزمون فرضیه‌ها، پس از اعمال محدودیت‌ها، ۱۲۶ شرکت پذیرفته شده در بورس اوراق بهادار تهران در دوره ۱۳۹۶ تا ۱۴۰۰ انتخاب شده‌اند. محدودیت‌های عملی مرتبط با شرکت‌های مالی، به دلیل تفاوت در ویژگی‌های حقوق مالکانه و عدم قابلیت مقایسه، در جامعه پژوهش در نظر گرفته نشده است. در این پژوهش، بخشی از اطلاعات کیفی مرتبط با مسئولیت اجتماعی به طور دستی از گزارش‌های تفسیری و فعالیت هیئت‌مدیره و وبسایت‌های شرکت‌های جمع‌آوری شده، همچنین اطلاعات مالی از طریق پایگاه‌های داده بورس اوراق بهادار، پلتفرم رهاورد نوین و کدال، گردآوری شده است. در خصوص محدودیت‌های اعمال شده برای انتخاب نمونه مشاهده‌ها، بدون اطلاعات کافی مرتبط با متغیرها و شرکت‌های خارج شده از بورس اوراق بهادار در طی دوره پژوهش و واحد مشاهداتی که طی دوره پژوهش تغییر سال مالی دهند و نیز طی دوره پژوهش فعالیت مستمر نداشته باشند، در نمونه پژوهش در نظر گرفته نشده است. در این پژوهش با کاربری مدل‌یابی معادلات ساختاری به بررسی ابعاد افشاء پرداخته شده و سپس با استفاده از رگرسیون خطی چندگانه اثرات متغیرهای حاکمیت شرکتی بر هر بعد افشاء مورد بررسی قرار گرفته است. برای کنترل خطاهای مدل نظیر خودهمبستگی میان داده‌ها در طی زمان، اقدام به کنترل سال و صنعت در مدل‌های پژوهش شده است.

۱.۴. مدل پژوهش و شیوه اندازه‌گیری متغیرها

برای انجام آزمون فرضیه‌های پژوهش با استناد به پژوهش‌های گذشته پردنیسو و همکاران (۲۰۲۱)، و دنیل-وسکنسل و همکاران (۲۰۲۲) مدل زیر ارائه می‌گردد:

$$SDG_{i,t} = \beta_1 Audit_{i,t} + \beta_2 Broadsize_{i,t} + \beta_3 Bonex_{i,t} + \beta_4 Women_{i,t} + \beta_5 Cash_{i,t} + \beta_6 lev_{i,t} + \beta_7 PPE_{i,t} + \beta_8 \Delta rec_{i,t} + \beta_9 \Delta rev_{i,t} + \beta_{10} age_{i,t} + \beta_{11} size_{i,t} + \sum industry + \sum year + \varepsilon_{i,t}$$

GAUDIT در صورتی که حسابرس شرکت، بیش از ۲۰ شریک و مدیر فنی داشته باشد ۱ و در غیر این صورت

صفر

BROADSIZE اندازه هیئت‌مدیره برابر است لگاریتم طبیعی تعداد اعضای هیئت‌مدیره

WOMEN% تعداد خانم‌ها در ساختار هیئت‌مدیره

BONEX درصد مدیران غیرموظف در هیئت‌مدیره

CASH وجه نقد در دسترس، برابر است با میزان وجه نقد در سال مالی نسبت به کل دارایی‌ها

LEV نسبت بدهی، برابر است با نسبت کل بدهی به کل دارایی‌ها

PPE دارایی‌های مشهود، برابر است با ماشین‌آلات، اموال و تجهیزات به جمع دارایی‌ها

Δrec تغییر در حساب‌های دریافتی در دو سال گذشته

Δrev تغییر در جمع درآمدها در دو سال گذشته

ROA نسبت سودآوری برابر است با سود خالص به جمع دارایی‌ها

AGE لگاریتم طبیعی مدت فعالیت شرکت از زمان تأسیس تا سال مورد بررسی

SIZE اندازه شرکت، لگاریتم طبیعی جمع دارایی‌های شرکت.

افشاء مسئولیت اجتماعی شرکت‌ها SDG دارای سه بعد اجتماعی SO، اقتصادی EC و محیطی EN. هر کدام از این ابعاد دارای مؤلفه‌های متفاوتی است. برای مثال بعد اقتصادی شامل مؤلفه‌هایی نظیر سرمایه‌گذاری‌های مسئولانه، وضعیت اقتصادی، حضور و فعال بودن در بازار و منطقه، اثرات غیرمستقیم اقتصادی است. بعد اجتماعی از مؤلفه‌هایی نظیر زنجیره تأمین کارکنان/ اشتغال و رویه‌های کاری، مشارکت و توسعه جامعه، توجه به حقوق بشر، توجه به مشتریان و مصرف‌کنندگان محصول یا خدمت شرکت، اخلاق و رویه عملیاتی منصفانه، فساد و پول‌شویی و رعایت قوانین و مقررات است و از منظر بعد محیطی مؤلفه‌هایی نظیر نحوه تأمین مواد اولیه و مصرف انرژی، تنوع زیستی و منابع طبیعی، انتشار گازها، وضعیت فاضلاب و ضایعات شرکت، اثر زیست‌محیطی و رعایت مقررات زیست‌محیطی را شامل می‌شود. ابعاد و مؤلفه‌های زیرمجموعه آن بر اساس مطالعات دنیل-وسکنسلوس و همکاران (۲۰۲۲)، هالاک و همکاران (۲۰۲۱) و سعیدی و همکاران (۲۰۲۰) و مصطفایی و همکاران (۱۴۰۰) به شرح ذیل زیر ارائه شده است:

جدول ۱. ابعاد افشاء مورد بررسی در پژوهش

ابعاد	مؤلفه‌ها	نشانگر	میانگین مشاهدات	تأثیر بالاهمیت
بعد اقتصادی	عملکرد اقتصادی	EC1	۰/۹۹۳	-
	حضور و فعال بودن در بازار و منطقه اقتصادی	EC2	۰/۹۹	-

ابعاد	مؤلفه‌ها	نشانگر	میانگین مشاهدات	تأثیر بااهمیت
	اثرات غیرمستقیم اقتصادی	EC3	۰/۰۰۵	-
	سرمایه‌گذاری‌های مسئولانه	EC4	۰/۰۱۸	-
بعد اجتماعی	اشتغال و رویه‌های کار	SO1	۰/۰۵۱	-
	حقوق بشر	SO2	۰/۰۴۴	-
	زنجیره تأمین، مشتریان و مصرف‌کنندگان محصول/خدمات	SO3	۰/۴۴۴	دارد
	مشارکت در توسعه جامعه	SO4	۰/۲۳۴	دارد
	اخلاق/رویه‌های عملیاتی منصفانه	SO5	۰/۴۷۶	دارد
	فساد و پول‌شویی	SO6	۰/۱۴۶	دارد
	رعایت قوانین و مقررات اجتماعی	SO7	۰/۳۷۸	دارد
بعد محیطی	تأمین مواد اولیه و مصرف انرژی	EN1	۰/۹۹۲	-
	تنوع گونه‌های زیستی و منابع طبیعی	EN2	۰/۰۲	-
	انتشارات گازها، فاضلاب‌ها و ضایعات شرکت	EN3	۰/۴۲۹	دارد
	اثرات زیست‌محیطی محصول/خدمت شرکت	EN4	۰/۳۷	دارد
	رعایت مقررات زیست‌محیطی	EN5	۰/۰۱۳	-

بر اساس نتایج مدل‌یابی معادلات ساختاری، مشخص شده است که از بین ابعاد مورد بررسی، دو بعد محیطی و اجتماعی دارای اثر معنادار بر میزان افشاء مسئولیت اجتماعی هستند. از بین مؤلفه‌های مورد بررسی در بعد اجتماعی، مؤلفه‌های زنجیره تأمین، مشتری و مصرف‌کننده، مشارکت و توسعه جامعه، اخلاق و رویه‌های عملیاتی منصفانه، فساد و پول‌شویی و رعایت مقررات اجتماعی دارای اثر معنادار بوده و در بعد محیطی، مؤلفه‌های افشاء در مورد انتشار گازها، فاضلاب و ضایعات و محصول و خدمت و اثر زیست‌محیطی دارای تأثیر معنادار بر کل ارقام قابل افشاء در گزارشگری مسئولیت اجتماعی است. نتایج برازش بخش

ساختاری مدل پژوهش در جدول ۲ ارائه شده است. در این جدول ضرایب مسیر همان بتای استاندارد شده در رگرسیون خطی است که ضرایب مسیر مثبت - منفی - بیانگر روابط مستقیم معکوس - بین سازه‌های مورد بررسی است. مطابق نتایج ارائه شده در جدول ۲ مقادیر t value مربوط به مسیرهای واقع در خصوص افشاهای زیست‌محیطی دو مسیر مربوط به افشاء محیطی EN با مقدار $t=8/467$ و افشاء اجتماعی SO با مقدار $t=28/106$ بیشتر از مقدار ملاک $1/96$ است.

جدول ۲. ضرایب مسیر در خصوص ابعاد افشاء مسئولیت اجتماعی

مسیر	انحراف معیار	مقدار استاندارد T	آماره P Values
SDG<< EC	۰/۰۵۶	۱/۰۰۸	۰/۳۱۴
SDG<< EN	۰/۰۲۲	۲۸/۴۶۷	۰
SDG<< SO	۰/۰۲۲	۲۸/۱۰۶	۰

تعداد اقلام افشاء شده به کل اقلام قابل افشاء در گزارشگری مسئولیت اجتماعی شرکت‌ها بر اساس داده‌های مندرج در گزارش‌های سالانه شرکت‌ها، بیان‌کننده امتیاز افشای مسئولیت اجتماعی شرکت‌ها برای تعیین سطح آن در هر شرکت است که بر اساس چک‌لیست ارائه شده امتیاز هر شرکت در هر سال مشخص می‌گردد. بدین ترتیب که مجموع تعداد اقلام افشاء شده هر شرکت در ابعاد مختلف محیطی، اقتصادی و اجتماعی که بر اساس گزارش‌های سالانه مجمع عمومی شرکت‌ها و گزارش فعالیت هیئت‌مدیره به‌دست‌آمده بر کل اقلام قابل افشاء تقسیم می‌گردد و درصد به‌دست‌آمده، امتیاز افشای مسئولیت‌پذیری اجتماعی شرکت‌ها را مشخص می‌نماید.

جدول ۳. آمار توصیفی متغیرهای پژوهش

متغیر	میانگین	انحراف معیار	میان	کمترین	بیشترین
SDG	۰/۳۸۸	۰/۱۲۱	۰/۳۵۳	۰/۱۷۶	۰/۷۶۵
ECON	۰/۶۰۱	۰/۰۳۲	۰/۶۰۰	۰/۴۰۰	۰/۸۰۰
SOCIAL	۰/۳۶۵	۰/۱۶۳	۰/۴۰۰	۰/۰۰۰	۰/۸۰۰
ENV	۰/۲۵۳	۰/۲۳۶	۰/۱۴۳	۰/۰۰۰	۰/۸۵۷
BROADSIZE	۵/۰۰۵	۰/۵۸۸	۵/۰۰۰	۲/۰۰۰	۹/۰۰۰

متغیر	میانگین	انحراف معیار	میان	کمترین	بیشترین
BONEX	۰/۶۴۰	۰/۲۰۵	۰/۶۰۰	۰/۰۰۰	۱/۰۰۰
%WOMEN	۰/۰۱۶	۰/۰۶۷	۰/۰۰۰	۰/۰۰۰	۰/۶۰۰
GAUDIT	۰/۱۴۱	۰/۳۴۸	۰/۰۰۰	۰/۰۰۰	۱/۰۰۰
CASH	۰/۰۴۷	۰/۰۵۴	۰/۰۳۱	۰/۰۰۰	۰/۶۰۰
LEV	۰/۵۳۷	۰/۲۳۲	۰/۵۲۵	۰/۰۳۱	۲/۱۱۴
PPE	۰/۲۵۸	۰/۲۰۱	۰/۲۰۷	۰/۰۰۰	۰/۹۳۳
RECA	۰/۰۴۵	۰/۰۹۹	۰/۰۲۷	-۰/۴۳۸	۰/۵۹۴
REVA	۰/۲۵۵	۰/۳۲۱	۰/۲۰۱	-۰/۶۹۹	۲/۸۵۵
ROA	۰/۱۶۲	۰/۱۵۱	۰/۱۳۶	-۰/۳۰۰	۰/۶۷۳
AGE	۳/۶۹۳	۰/۳۳۵	۳/۷۸۴	۲/۸۳۳	۴/۲۳۴
SIZE	۱۴/۹۶۰	۱/۲۷۳	۱۴/۸۷۴	۱۱/۳۶۱	۱۸/۹۹۰

طبق آمار توصیفی جدول ۳، به طور میانگین امتیاز افشاء موارد مسئولیت اجتماعی شرکت‌ها ۳۸ درصد بوده که کمترین میزان آن ۱۷ درصد بوده است. در سه بعد مورد اشاره اقتصادی، اجتماعی و محیطی به ترتیب میزان میانگین امتیاز افشاء به ترتیب ۶۰، ۳۶ و ۲۵ درصد بوده است که کمترین میزان آن مرتبط با بعد محیطی است. به طور میانگین تعداد اعضای هیئت‌مدیره ۵ نفر در شرکت‌های مورد مطالعه بوده که در حدود ۶۴ مدیران در ساختار هیئت‌مدیره، غیرموظف بوده‌اند، خانم‌ها در هیئت‌مدیره فقط در حدود ۱ درصد جایگاه را به خود اختصاص داده‌اند. در مورد حسابرسی شرکت‌ها ۱۴ درصد از مشاهدات توسط مؤسسات با بیش از ۲۰ شریک و مدیر فنی رسیدگی شده‌اند، نسبت بدهی ۵۳ درصد و نسبت دارایی‌های مشهود ۲۵ درصد کل دارایی بوده است. تغییرات حساب‌های دریافتی در حدود ۴ درصد و تغییر درآمد شرکت‌ها ۲۵ درصد نسبت به دوره مشابه گذشته داشته است. نسبت سودآوری ۱۶ درصد کل دارایی است. طبق ماتریس همبستگی در جدول ۴، بین متغیرهای حسابرسی و تعداد اعضای هیئت‌مدیره با متغیر افشاء مسئولیت اجتماعی وابستگی مثبت و معنادار و تعداد خانم‌ها و تعداد مدیران غیرموظف وابستگی منفی و معنادار مشاهده شده است.

جدول ۴. ماتریس همبستگی بین متغیرهای پژوهش

Variables	(۱)	(۲)	(۳)	(۴)	(۵)	(۶)	(۷)	(۸)	(۹)	۱۰	۱۱	۱۲	۱۳
sdg (۱)	۱/۰۰۰												
gaudit (۲)	***-/۱۴۹	۱/۰۰۰											
(۳) broadsize	***-/۱۶۰	۱/۰۰۰											
women (۴)	-	۱/۰۰۰											
bonex (۵)	**-/۰۹۹-	-	**-/۰۸۳-	۱/۰۰۰									
cash (۶)	**-/۰۸۶	۱/۰۰۰	***-/۱۱۵										
lev (۷)	**-/۰۹۵	-	**-/۱۱۶	**-/۱۶۶	**-/۱۶۱	۱/۰۰۰							
ppe (۸)	**-/۱۰۲-	-	**-/۱۰۷	**-/۱۱۹	**-/۱۴۸	**-/۱۳۶	۱/۰۰۰						
recΔ (۹)	**-/۰۹۹	**-/۰۷۳-	-	**-/۱۶۹	۱/۰۰۰								
revΔ (۱۰)	**-/۰۶۷	**-/۰۹۶-	**-/۱۸۲	**-/۱۴۹	**-/۱۹۱	۱/۰۰۰							
roa (۱۱)	**-/۰۹۹	**-/۰۷۸	**-/۰۷۸	**-/۰۲۲۷	-	**-/۰۵۲۱	**-/۰۲۷۵	**-/۰۲۰۸	**-/۰۲۸۸	۱/۰۰۰			
age (۱۲)	**-/۰۷۳	-	-	**-/۱۱۹	۱/۰۰۰								
size (۱۳)	***-/۰۲۱۷	***-/۱۳۶	-	**-/۱۱۹	**-/۱۲۷	**-/۱۲۵	**-/۱۸۸	**-/۱۰۳	***-/۰۲۲۵	**-/۰۷۲	۱/۰۰۰		

*** $p < 0.01$, ** $p < 0.05$, * $p < 0.1$

در این بخش به ارائه یافته‌های آزمون فرضیه‌های پژوهش پرداخته می‌شود. به‌منظور آزمون فرضیه‌های پژوهش از مدل رگرسیون چندمتغیره پس از کنترل سال و صنعت استفاده شده است. باتوجه‌به نوع داده‌های مورد‌استفاده در این پژوهش (ترکیبی سال-شرکت)، یکی از مسائلی که باید در برآورد مدل رگرسیون موردتوجه قرار گیرد، مسئله وجود خودهمبستگی میان داده‌ها در طی زمان و همچنین داده‌های شرکت‌ها در یک سال است (گجراتی، ۲۰۰۲). به همین منظور و مطابق پژوهش‌های گذشته از تحلیل خوشه‌ای جهت تعدیل مقادیر خطای استاندارد مدل و تعیین سطح معناداری ضرایب رگرسیونی استفاده شده و نتایج در جدول ۵، ارائه شده است. نتایج اجرای مدل پژوهش نشان می‌دهد که مدل رگرسیون برآورد شده معنادار

است (مقدار آماره F در هر چهار مدل که در مقایسه با سطح خطای ۵ درصد بیانگر معنی‌دار بودن مدل رگرسیون است).

جدول ۵. تأثیر اندازه و ویژگی‌های هیئت‌مدیره بر سطح و میزان افشاء مسئولیت اجتماعی

(۴)	(۳)	(۲)	(۱)	
ENV	SOCIAL	ECON	SDG	
***۰/۱۱۲	-۰/۰۳۰	-۰/۰۰۲	***۰/۰۳۶	GAUDIT
(۴/۳۴)	(-۱/۵۷)	(-۰/۶۱)	(۲/۷۱)	
***۰/۳۳۷	***۰/۱۹۹	-۰/۰۰۲	***۰/۱۹۷	BROADSIZE
(۳/۹۸)	(۳/۱۷)	(-۰/۱۶)	(۴/۴۳)	
-۰/۱۱۱	۰/۰۵۹	۰/۰۰۷	-۰/۰۲۶	%WOMEN
(-۰/۸۲)	(۰/۵۹)	(۰/۳۸)	(-۰/۳۷)	
-۰/۰۴۴	۰/۰۰۶	-۰/۰۰۷	-۰/۰۱۸	BONEX
(-۰/۹۶)	(۰/۱۸)	(-۱/۱۰)	(-۰/۷۷)	
۰/۲۸۱	۰/۰۰۵	۰/۰۴۱	۰/۱۲۹	CASH
(۱/۵۳)	(۰/۰۴)	(۱/۵۰)	(۱/۳۴)	
***۰/۱۵۴	۰/۰۴۵	۰/۰۰۹	***۰/۰۷۹	LEV
(۲/۸۹)	(۱/۱۵)	(۱/۱۱)	(۲/۸۵)	
۰/۰۹۴	-۰/۰۸۳	*-۰/۰۲۱	۰/۰۰۸	PPE
(۱/۶۳)	(-۱/۹۴)	(-۲/۴۵)	(۰/۲۶)	
-۰/۱۶۳	-۰/۱۱۸	-۰/۰۱۰۸	*-۰/۱۰۵	RECA
(-۱/۷۱)	(-۱/۶۷)	(-۰/۷۴)	(-۲/۱۱)	
۰/۰۰۳	۰/۰۰۳	۰/۰۰۱	۰/۰۰۳	REVA
(۰/۱۲)	(۰/۱۷)	(۰/۳۱)	(۰/۱۹)	
*۰/۲۲۰	-۰/۰۱۴	-۰/۰۰۹	۰/۰۸۳	ROA
(۲/۲۹)	(-۰/۲۱)	(-۰/۶۲)	(۱/۶۶)	
***۰/۱۰۴	۰/۰۱۳	۰/۰۰۸	***۰/۰۴۹	AGE
(۳/۵۳)	(۰/۶۴)	(۱/۹۴)	(۳/۲۱)	
***۰/۰۳۱	***۰/۰۳۴	***۰/۰۰۴	***۰/۰۲۴	SIZE
(۳/۴۶)	(۵/۰۲)	(۳/۰۲)	(۵/۰۷)	
***-۱/۳۷۶	***-۰/۵۴۳	***۰/۵۱۵	***-۰/۵۷۵	CONSTANT

(۴)	(۳)	(۲)	(۱)	
ENV	SOCIAL	ECON	SDG	
(-۵/۰۴)	(-۲/۶۸)	(۱۲/۴۰)	(-۴/۰۲)	
بلی	بلی	بلی	بلی	کنترل سال
بلی	بلی	بلی	بلی	کنترل صنعت
۶۱۱	۶۱۱	۶۱۱	۶۱۱	N
۰/۲۸۵	۰/۱۷۱	۰/۱۱۸	۰/۲۵۳	R-sq
۰/۲۳۸	۰/۱۱۶	۰/۰۵۹	۰/۲۰۳	adj/ R-sq
۶/۰۰۸	۳/۱۰۹	۲/۰۰۵	۵/۰۹۶	F

طبق نتایج جدول ۵، نشان داده شده است که از بین متغیرها مرتبط با ساختار حاکمیتی شرکت، متغیر حسابرسی (GAUDIT) تأثیر مثبت و معناداری بر افشاء اطلاعات مسئولیت اجتماعی در دو سطح کل و نیز افشاء محیطی داشته است که با نتیجه پژوهش یوویگبه (۲۰۱۱) سازگار است. همچنین اندازه هیئت‌مدیره (BROADSIZE) بر سه متغیر افشای کل مسئولیت اجتماعی، افشاء محیطی و افشاء اجتماعی اثر معناداری داشته است این موضوع با نتیجه چیتراکارن و همکاران (۲۰۲۱) مطابقت دارد. متغیرهای تعداد خانم‌ها و درصد مدیران غیرموظف در هیئت‌مدیره، اثر معنی‌داری بر افشاء اطلاعات مسئولیت اجتماعی و نیز ابعاد آن نداشته است که با توجه تعداد پایین خانم‌ها در هیئت‌مدیره شرکت‌ها، نتایج پژوهش با پژوهش یارام و آدایا (۲۰۲۱) موتاکین و همکاران (۲۰۲۲) در استرالیا، پارسا و کنعانی (۱۴۰۱) و حسینی معصوم و تقوی مقدم (۱۴۰۰) در ایران مطابقت داشته است.

۵. نتیجه‌گیری

مسئولیت‌پذیری اجتماعی در دهه‌های اخیر در بسیاری از محفل‌های علمی و اقتصادی کشورهای پیشرفته و نیز در حال توسعه به دغدغه بسیار با اهمیتی در مدیریت بازار سرمایه تبدیل شده است. کاناکرینتم و همکاران (۲۰۰۷) بیان نمودند که مکانیسم‌های نظارتی بر اطلاعات افشاء شده توسط واحدهای تجاری برای ذینفعان آن تأثیر فراوانی می‌گذارند و به احتمال خیلی زیاد عدم افشای بهینه اطلاعات و افشای اطلاعات بی‌اهمیت را کاهش می‌دهند (برزگر و همکاران، ۱۳۹۳). به عبارت دیگر نظارت‌های هیئت‌مدیره و بالا بودن کیفیت حسابرسی باعث افزایش افشای اطلاعات مسئولیت‌پذیری اجتماعی شرکت‌ها می‌گردد. برای این منظور هدف این پژوهش، بررسی ادبیات مسئولیت اجتماعی و تئوری ذینفعان در حیطه مسئولیت‌پذیری شرکت‌ها از طریق تبیین رابطه بین ساختار هیئت‌مدیره و اندازه حسابرسی بر میزان افشاء مسئولیت اجتماعی شرکتی در بازار سرمایه ایران است.

نتایج یافته‌های پژوهش نشان داد که اندازه هیئت‌مدیره به طور مثبت بر افشاء مسئولیت‌پذیری اجتماعی شرکتی و به‌صورت دقیق‌تر بر ابعاد افشاء محیطی و افشاء اجتماعی آن اثر معناداری داشته است. این امر نشان می‌دهد که شرکت‌هایی که از تصمیم‌های ناکارا رنج می‌برند برای رفع این مشکل سعی می‌کنند از دانش، مهارت و تجربیات متنوع اعضای هیئت‌مدیره استفاده کنند به همین خاطر گرایش آن‌ها به سمت هیئت‌مدیره‌های بزرگ‌تر است. هیئت‌مدیره‌های بزرگ‌تر به‌عنوان یک مکانیسم تأثیرگذار داخلی راهبری شرکتی باتوجه‌به نظارت و کنترل‌های که انجام می‌دهند باعث بهبود مسئولیت اجتماعی شرکت می‌گردند. نتایج پژوهش با نتایج خان و همکاران (۲۰۲۱) مطابقت داشته و بر خلاف نتیجه خیرالدین و همکاران (۲۰۲۰) است.

نتایج آزمون فرضیه دوم نشان داد حضور زنان در هیئت‌مدیره بر میزان افشاء مسئولیت اجتماعی شرکت تأثیر معناداری ندارد. البته این احتمال وجود دارد که شرکت‌ها به‌منظور فرار از انتقاد، مجوز ورود زنان به هیئت‌مدیره شرکت‌ها را صادر کنند. شایان ذکر است زنان با توجه بیشتر به مسائل زیست‌محیطی و اجتماعی به دنبال تأثیرگذاری بیشتر با انجام مسئولیت‌های محوله هستند (ریچدمن، ۲۰۰۱). این نتیجه پژوهش با نتایج یارام و آدایا (۲۰۲۱)، موتاکین و همکاران (۲۰۲۲) در استرالیا، پارسا و کنعانی (۱۴۰۱) و حسینی معصوم و تقوی مقدم (۱۴۰۰) در ایران مطابقت داشته و با نتایج فرانکوئور (۲۰۱۷)، چن و همکاران (۲۰۱۶)، فرناندز و همکاران (۲۰۱۸)، برناردی و همکاران (۲۰۰۶)، آرات و همکاران (۲۰۲۰)، وانگ و همکاران (۲۰۲۰) و فنگ و همکاران (۲۰۲۰) مغایرت دارد.

نتایج آزمون فرضیه سوم نشان داد درصد اعضاء غیرموظف بر میزان افشاء مسئولیت اجتماعی شرکت تأثیر معناداری ندارد. به طور خاص، چیتراکارن و همکاران (۲۰۲۱) نشان دادند که مدیران مستقل دیدگاه نامطلوبی از سرمایه‌گذاری‌های مسئولیت اجتماعی در یک زمان پراسترس از خود نشان می‌دهند؛ بنابراین، استقلال قوی‌تر هیئت‌مدیره منجر به کاهش قابل‌توجهی در مسئولیت اجتماعی می‌شود. نتایج پژوهش با نتایج چیتراکارن و همکاران (۲۰۲۱)، مران‌جوری و علی‌خانی (۱۳۹۳)، برزگر (۱۳۹۳) مطابقت داشته و با نتایج انگ و مک (۲۰۰۳)، ایدورروف (۲۰۱۱)، ساها و همکاران (۲۰۱۲) و بهارمقدم و همکاران (۱۳۹۲) مطابقت نداشته است که وضعیت و ساختار حاکمیتی کشورهای مورد مطالعه باید در این خصوص در نظر گرفته شود.

نتایج آزمون فرضیه چهارم نشان داد اندازه حسابرس بر میزان افشاء مسئولیت اجتماعی شرکت تأثیر مثبت و معناداری دارد. یوویگبه (۲۰۱۱) بیان می‌کند که تقویت کیفیت حسابرسی (اندازه حسابرس) منجر به محدودشدن شیوه‌های حسابداری غیراخلاقی و فرصت‌طلبانه صاحبکار می‌گردد که این امر خود منجر به افزایش کیفیت گزارشگری مالی شرکت‌ها می‌شود. همچنین شرکت‌ها به افشای مسئولیت‌پذیری اجتماعی گرایش بیشتری پیدا می‌کنند. نوردگرن و وانگ (۲۰۱۲) معتقدند که یکی از اصلی‌ترین مسئولیت‌های

حسابرسان این است که به صاحبکاران خود پیشنهاد می‌کنند که کلیه اطلاعات اجتماعی، اقتصادی و زیست‌محیطی را به ذی‌نفعان اعلام کنند. نتایج پژوهش با نتایج الجنادی و عمر (۲۰۱۳)، آلز (۲۰۰۹) و سیرا و همکاران (۲۰۱۳) مطابقت داشته و با نتایج نصر (۱۴۰۱) مغایرت دارد. این یافته‌ها می‌تواند برای تحلیلگران از جهت تحلیل و شناخت بهتر شرکت‌ها مفید واقع شود و به‌راحتی پیشنهادها را به سمت واحدهای سرمایه‌گذاری مسئولانه سوق دهند. همچنین به سازمان بورس اوراق بهادار تهران و سایر نهادها و فعالان اصلی بازار سرمایه در اتخاذ تصمیم‌های بهینه در ارتباط با فعالیت تخصصی‌شان کمک می‌کند. در ضمن به‌منظور استفاده هر چه بیشتر از نتایج پژوهش و یاری رساندن به روشن شدن روابط بین متغیرهای پژوهش، در پژوهش‌های آتی پیشنهاد می‌شود به موضوع‌های زیر توجه بیشتری شود:

- (۱) بررسی دیدگاه ذینفعان بر افشای مسئولیت اجتماعی شرکتی
- (۲) بررسی سایر مؤلفه‌های حاکمیت شرکتی بر افشای مسئولیت اجتماعی و بررسی نقش تعدیلگری کیفیت حسابرسی و نیز نیازهای اطلاعاتی ذینفعان

منابع

- اسکو، وحید؛ تاکر، رضا؛ خنکا، عبدالخالق. (۱۴۰۰). تحلیل تأثیر مسئولیت‌های اجتماعی شرکتی بر ساختار سرمایه و عملکرد مالی شرکت‌های پذیرفته شده در بورس اوراق بهادار تهران. نشریه تحلیل مالی، (۱)۵، ۶۸-۴۹.
- امیرحسینی، زهرا؛ قبادی، معصومه. (۱۳۹۵). گزارشگری مسئولیت اجتماعی، عملکرد مالی و مالکیت نهادی. حسابداری مدیریت، ۹(۲۸)، ۵۵-۶۶.
- باباجانی، جعفر؛ مرفوع، محمد؛ نعیمی، ابوطالب. (۱۳۹۹). الگویی برای حاکمیت شرکتی در بانک‌های ایران. دانش حسابداری، ۱۱(۲)، ۲۹-۱.
- بهارمقدم، مهدی؛ صادقی، زین العابدین. (۱۳۹۲). بررسی رابطه مکانیزم‌های حاکمیت شرکتی بر افشای مسئولیت اجتماعی شرکت‌ها. حسابداری مالی، (۲۰)۵، ۹۰-۱۰۷.
- برزگر، قدرت اله؛ اسکو، وحید؛ تاکر، رضا. (۱۳۹۵). بررسی رابطه بین ساختار مالکیت و مسئولیت اجتماعی شرکتی در شرکت‌های پذیرفته شده در بورس اوراق بهادار تهران. مجله بررسی‌های حسابداری، ۳(۱۱)، ۴۴-۲۱.
- برزگر، قدرت اله. (۱۳۹۳). بررسی مطالعه تأثیر ساختار هیئت‌مدیره بر سطح افشای مسئولیت اجتماعی شرکت‌های پذیرفته شده در بورس اوراق بهادار تهران.

حسینی معصوم، محمدرضا؛ تقوی مقدم، علی. (۱۴۰۰). نقش حضور زنان در هیئت‌مدیره شرکت‌های عضو بورس اوراق بهادار و تأثیر آن بر مسئولیت‌پذیری اجتماعی شرکت و مدیریت سود. فصلنامه تحلیل بازار سرمایه، ۱(۳)، ۱-۲۴.

حیدریان، مطهره؛ مرادخانی ملال، بهنام. (۱۴۰۰). بررسی تأثیر ساختار مالکیت نهادی شرکت‌ها بر مسئولیت اجتماعی، نقش تعدیل‌گر عملکرد. چهارمین کنفرانس بین‌المللی سالانه تحولات نوین در مدیریت، اقتصاد و حسابداری، تهران. <https://civilica.com/doc/1268569>

عبدی، مصطفی؛ کاظمی علوم، مهدی؛ محمدپور زنجانی، مسعود؛ پرویزی، آرزو. (۱۳۹۸). تنوع جنسیتی اعضای کمیته حسابرسی، هیئت‌مدیره و مدیر مالی و افشای مسئولیت‌پذیری اجتماعی شرکت: آزمون نظریه دیگرگزینی. بررسی‌های حسابداری و حسابرسی، ۲۶(۴)، ۵۴۴-۵۶۹.

مام صالحی، پرویز؛ اسکندری، طاهر. (۱۳۹۸). تنوع جنسیتی اعضای هیئت‌مدیره و ارتباط ارزشی گزارشگری مسئولیت‌پذیری اجتماعی شرکت‌ها. پژوهش‌های تجربی حسابداری، ۹(۲)، ۳۵۱-۳۷۲. محمدی، امید؛ گیوکی، امید؛ کبیری، محمدتقی؛ مسلمی، آذر. (۱۳۹۹). تبیین رابطه بین مسئولیت‌پذیری اجتماعی شرکت و کیفیت حسابرسی مستقل. دانش حسابرسی، ۲۰(۸۱)، ۲۴۶-۲۷۱.

مران‌جویری، مهدی؛ علی‌خانی، رضیه. (۱۳۹۳). افشای مسئولیت‌های اجتماعی و راهبری شرکتی. بررسی‌های حسابداری و حسابرسی، ۲۱(۳)، ۳۲۹-۳۴۸.

مصطفایی، پرستو؛ حسینی، سید علی. (۱۴۰۰). تحلیل محتوای کیفی گزارش مسئولیت اجتماعی شرکت‌ها با تأکید بر ذینفعان اجتماعی. پژوهش‌های تجربی حسابداری، ۱۱(۳)، ۷۹-۱۱۲.

نصر، سجاد. (۱۴۰۱). بررسی تأثیر اندازه حسابرس بر رابطه بین افشای داوطلبانه مسئولیت اجتماعی و حق الزحمه حسابرسی. چشم‌انداز حسابداری و مدیریت، ۵(۶۴)، ۴۰-۵۳.

Abdoli, L. (2017). The corporate social responsibility, market risk and cash holdings. *Journal of Financial Analysis*, 1, 25-47.

AbdurRouf, M.D. (2011). Corporate Social Responsibility Disclosure. *Business and Economics Research Journal*, 2(3), 19-32.

Adams, R. B., & Ferreira, D. (2009). Women in the boardroom and their impact on governance and performance. *Journal of Financial Economics*, 94(2), 291-309.

Al Fadli, A. (2020). "Corporate board and CSR reporting: before and after analysis of JCGC 200". *Corporate Governance and Sustainability Review*, 4(1), 21-32.

- Ararat, M., & Yurtoglu, B. B. (2020). Female directors, board committees, and firm performance: Time-series evidence from Turkey. *Emerging Markets Review*, 48, 100768. <https://doi.org/10.1016/j.ememar.2020.100768>
- Arshad, R., & Razak, S. N. A. A. (2011). "Corporate social responsibility disclosure and interaction effects of ownership structure on firm performance". *Business, Engineering and Industrial Applications (ISBEIA)*, 111, 25-28.
- Asbaugh, H., & Warfield, T.D. (2003). Audits as a Corporate Governance Mechanism: Evidence from the German Market. *Journal of International Accounting Research*, 2, 1-21.
- Barnea, A., & Rubin, A. (2010). Corporate social responsibility as a conflict between shareholders. *Journal of Business Ethics*, 97(1), 71-86.
- Beckmann, D., & Menkhoff, L. (2008). Will women be women? Analyzing the gender difference among financial experts. *Kyklos*, 61(3), 364-384.
- Bernardi, R. A., Bosco, S. M., & Vassill, K. M. (2006). Does female representation on boards of directors' associate with Fortune's "100 Best Companies to Work for list?". *Business & Society*, 45(2), 235e248.
- Bhuiyan, M. B. U., Rahman, A., & Sultana, N. (2020). Female tainted directors, financial reporting quality and audit fees. *Journal of Contemporary Accounting & Economics*. <https://doi.org/10.1016/j.jcae.2020.100189>
- Boubaker, S., Chebbi, K., & Grira, J. (2020). Top management inside debt and corporate social responsibility? Evidence from the US. *The Quarterly Review of Economics and Finance*, 78, 98 -115.
- Buchanan, B., Cao, C. X., & Chen, C. (2018). Corporate social responsibility, firm value, and influential institutional ownership. *Journal of Corporate Finance*, 52, 73-95.
- Chalmers, K., & Godfrey, J. (2004). Reputation costs: the impetus for voluntary derivative financial instrument reporting. *Accounting, Organizations and Society*, 29(2), 95-125.
- Chen, Y., Eshleman, J. D., & Soileau, J. S. (2016). Board Gender Diversity and Internal Control Weaknesses. *Advances in Accounting*, 32(1), 65-90.
- Chintrakarn, P., Jiraporn, P., & Treepongkaruna, S. (2021). "How do independent directors view corporate social responsibility (CSR) during a stressful time? Evidence from the financial crisis". *International Review of Economics and Finance*, 71, 143-160.
- Cordova, C., Zorio-Grima, A., & Merello, P. (2021). "Contextual and corporate governance effects on carbon accounting and carbon performance in emerging economies". *Corporate Governance: The International Journal of Business in Society*, 21(3), 536-550.

- Daniel-Vasconcelos, V., Ribeiro, M. D. S., & Crisóstomo, V. L. (2022). Does gender diversity moderate the relationship between CSR committees and Sustainable Development Goals disclosure? Evidence from Latin American companies. *RAUSP Management Journal*, 57, 434-456.
- DeAngelo, L.E. (1981). Auditor size and audit quality. *Journal of Accounting and Economics*, 3(3), 183-199.
- Dmytryiev, S. D., Freeman, R. E., & Hörisch, J. (2021). The relationship between stakeholder theory and corporate social responsibility: Differences, similarities, and implications for social issues in management. *Journal of Management Studies*, 58(6), 1441-1470.
- Dwekat, A., Seguí-Mas, E., Zaid, M. A., & Tormo-Carbó, G. (2022). Corporate governance and corporate social responsibility: mapping the most critical drivers in the board academic literature. *Meditari Accountancy Research*, 30(6), 1705-1739.
- Eng, L. L., & Mak, Y. T. (2003). Corporate governance and voluntary disclosure. *Journal of Accounting and Public Policy*, 22(4), 325-345.
- Fernandez, W. D., Burnett, M. F., & Gomez, C. B. (2018). Women in the boardroom and corporate social performance: Negotiating the double bind. *Management Decision*, 57(9), 2201-2222.
- Feng, X., Groh, A., & Wang, Y. (2020). Board diversity and CSR. *Global Finance Journal*. <https://doi.org/10.1016/j.gfj.2020.100578>.
- Francoeur, C., Labelle, R., Balti, S., & Bouzaidi, S. E. (2017). To what extent do gender diverse boards enhance corporate social performance?. *Journal of Business Ethics*, 155(2), 343-357.
- Gillan, S. L., Koch, A., & Starks, L. T. (2021). Firms and social responsibility: A review of ESG and CSR research in corporate finance. *Journal of Corporate Finance*, <https://doi.org/10.1016/j.jcorpfin.2021.101889>
- Gul, F. A., Krishnamurti, C., Shams, S., & Chowdhury, H. (2020). Corporate social responsibility, overconfident CEOs and empire building: Agency and stakeholder theoretic perspectives. *Journal of Business Research*, 111, 52-68.
- Hyun, E., Yang, D., Jung, H., & Hong, K. (2016). Women on boards and corporate social responsibility. *Sustainability*, 8(4), 300-326.
- Javeed, S. A., Latief, R., Cai, X., San Ong, T., Qian, S., & Haq, A. U. (2022). What is the role of the board sustainable committee for corporate social responsibility? The moderating effect of gender diversity and ownership concentration. *Journal of Cleaner Production*, 379, 134710.
- Karavitis, P., Kokas, S., & Tsoukas, S. (2021). Gender board diversity and the cost of bank loans. *Journal of Corporate Finance*, 71, 101804.

- Khaireddine, H., Salhi, B., Aljabr, J. & Jarboui, A. (2020). . Impact of board characteristics on governance, environmental and ethical disclosure”. *Society and Business Review*, 15(3), 273-295.
- Khan, M.T., Al-Jabri, Q.M. & Saif, N. (202.). . Dynamic relationship between corporate board structure and firm performance: evidence from Malaysia”. *International Journal of Finance and Economics*, 26(1) ,644-661.
- Kpolovie, P. J., & Sado, A. A. (2016). CSR for conflict resolution in Niger Delta oil and gas industry. *British Journal of Environmental Sciences*, 4(5), 1-53.
- Lee, P.J., Taylor, S.J., & Taylor, S.L. (2006). Auditor Conservatism and Audit Quality: Evidence from PFO Earnings Forecasts’. *International Journal of Auditing*, 10, 182-199.
- Ma. L. (2023). Corporate social responsibility reporting in family firms: Evidence from China. *Journal of Behavioral and Experimental Finance*, 37. <https://doi.org/10.1016/j.jbef.2022.100730>
- Martins, M.M., Morais, A.I., Isidro, H., & Laureano, R. (2016). Intellectual Capital Disclosure: the Portuguese Case. *Journal of the Knowledge Economy*. [doi:10.1007/s13132-016-0412-6](https://doi.org/10.1007/s13132-016-0412-6)
- McGuinness, P. B. (2018). IPO firm performance and its link with board officer gender, family-ties and other demographics. *Journal of Business Ethics*, 152(2), 499-521.
- Muttakin, M. B., Chatterjee, B., Khan, A., Mihret, D. G., Roy, R., & Yaftian, A. (2022). Corporate political donations, board gender diversity, and corporate social responsibility: Evidence from Australia. *Journal of Business Research*, 152, 290-299.
- Muttakin, M., & Subramaniam, N. (2015). Firm ownership and board characteristics: Do they matter for corporate social responsibility disclosure of Indian companies. *Sustainability Accounting, Management and Policy Journal*, 6(2), 138-165. <https://doi.org/10.1108/SAMPJ-10-2013-0042>
- Nguyen, K.T.A., Mai, KNN & Cao, MMM(202.). . Investigating the relationship between CSR and financial performance based on corporate reputation: evidence from Vietnamese enterprises”. *Global Business and Economics Review*, 24(2), 107-127.
- Nguyen, V. H., Choi, B., & Agbola, F. W. (2020). Corporate social responsibility and debt maturity, Australian evidence. *Pacific-Basin Finance Journal*, 62, 101374. <https://doi.org/10.1016/j.pacfin.2020.101374>
- Nordgren, M., & Wang, H. (2012). Comparative Study of Corporate Social Disclosure in the Context of Sweden and China. *Business Administration: Degree Project – Accounting & Management Control*, Lunds Universitet, Spring, 2012.

- Nwude, E.C., & Nwude, C.A. (2021). "Board structure and corporate social responsibility: evidence from developing economy". *SAGE Open*, 11(1). 21582440209
- Organization for economic co-operation and development (OECD). (2015). *OECD Principles of Corporate Governance* Retrieved from: <http://www.oecd.org/corporate/principles-corporate-governance.htm>
- Parsa, A., & Kanani, A. (2022). The effect of gender diversity in the board of directors on the performance of corporate social responsibility with an emphasis on the role of agency conflict. the 12th international conference on management, finance, trade, banking, economics and accounting, cologne, Germany.
- Pisani, N., Kourula, A., Kolk, A., & Meijer, R. (2017). How global is international CSR research? Insights and recommendations from a systematic review. *Journal of World Business*, 52(5), 591–614.
- Prudêncio, P., Forte, H., Crisóstomo, V., & Vasconcelos, A. (2021). Effect of diversity in the board of directors and top management team on corporate social responsibility. *BBR. Brazilian Business Review*, 18, 118-139.
- Pucheta-Martinez, M. C., Bel-Oms, I., & Olcina-Sempere, G. (2018). Commitment of independent and institutional women directors to corporate social responsibility reporting. *Business Ethics: A European Review*, 1-15.
- Rahman Khan ,A. & Badrul M. (2012). "Corporate Governance and Corporate Social Responsibility Disclosures: Evidence From an Emerging Economy". *Journal of Business Ethics*.
- Ravlic, M., & Yarnold, J. (2015). CSR disclosures and the volatility of the stock market: A study of the Swedish and Danish stock markets. *Student Umeå School of Business and Economics, Master Thesis, Spring Semester, 2015*.
- Razek, M. A. (2014). "The association between corporate social responsibility disclosure and corporate governance – a survey of Egypt". *Research Journal of Finance and Accounting*, 5(1), 93-98.
- Rees, W., & Rodionova, T. (2013). What type of controlling investors impact on which elements of corporate social responsibility?. *Journal of Sustainable Finance & Investment*, 3(3), 238-263.
- Rees, W., & Rodionova, T. (2014). The Influence of Family Ownership on Corporate Social Responsibility: An International Analysis of Publicly Listed Companies. *Corporate Governance: An International Review*, 23(3), 184-2020. <https://doi.org/10.1111/corg.12086>
- Richdmon, K. (2001). Ethical Reasoning, Machiavellia, Behavior ,and Gender: The impact on Accounting Students. *Ethical Decision making*, 34(2), 14-35.

- Saeedi, A., Daghani, R., & Hajian, N. (2020). Firm-Specific Characteristics & The Disclosure Level: Evidence From The Tehran Stock Exchange. *Journal of Applied Business Research (JABR)*, 36(4), 129-151.
- Samaha, KH., Dahawy, KH., Hosseinei, KH., & Stapleton, P. (2012). The extent of corporate governance disclosure and its determinants in a developing market: The case of Egypt. *Advances in Accounting, incorporating Advances in International Accounting*, 28(1), 168-178.
- Seckin-Halac, D., Erdener-Acar, E., & Zengin-Karaibrahimoglu, Y. (2021). Ownership and corporate social responsibility: "The power of the female touch". *European Management Journal*, 39(6), 695-709.
- Sierra, L., Zorio, A., & GarcíaBBau, M. A. (2033) Sustainable Development and Assurance of Corporate Social Responsibility Reports Published by Ibex35 Companies. *Corporate Social Responsibility and Environmental Management*, 20(6), 359-370.
- Song, J., Samy, M. & Bampton, R. (2015). An examination of corporate social responsibility and financial performance: A study of the top 50 Indonesian listed corporations". *Journal of Global Responsibility*, 2(1), 100-112.
- Ullah, M. S., Muttakin, M. B., & Khan, A. (2019). Corporate governance and corporate social responsibility disclosures in insurance companies. *International Journal of Accounting & Information Management*, 27(2), 284-300. <https://doi.org/10.1108/IJAIM-10-2017-0120>
- Uwuigbe, O. (2011). An empirical investigation of the association between firms' characteristics and corporate social disclosures in the Nigerian financial sector. *Journal of Sustainable Development in Africa*, 13(1), 60-74.
- Uyar, A., Kuzey, C., Kilic, M., & Karaman, A. S. (2021). Board structure, financial performance, corporate social responsibility performance, CSR committee, and CEO duality: Disentangling the connection in healthcare. *Corporate Social Responsibility and Environmental Management*, 28(6), 1730-1748.
- Wallace, R.S.O., Naser, K., & Mora, A. (1994). The Relationship between the Comprehensiveness of Corporate Annual Reports and Firm Characteristics in Spain. *Accounting and Business Research*, 25, 41-53.
- Wang, Y., Wilson, C., & Li, Y. (2020). Gender attitudes and the effect of board gender diversity on corporate environmental responsibility. *Emerging Markets Review*, 47(C).
- Zaid, M. A., Abuhijleh, S. T., & PuchetaMartínez, M. C. (2020). Ownership structure, stakeholder engagement, and corporate social responsibility policies: The moderating effect of board independence. *Corporate Social Responsibility and Environmental Management*, 27(3), 1344-1360.

Zeng, T“ (2020)“ Corporate social responsibility (CSR) in Canadian family firms”S Social Responsibility Journal, 17(5),703-718.

